

УДК 378.22 :316.42 (045)

ГНЕЗДІЛОВА Кіра

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки вищої школи і освітнього менеджменту, Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького (м. Черкаси, Україна),

бульвар Шевченка, 81, Черкаси, 18031

E-mail: kiragnez@gmail.com

РОЛЬ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА УНІВЕРСИТЕТУ У РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Анотація. У статті розкривається значення освітнього середовища університету у розвитку соціальної зрілості майбутнього педагога. Автором доводиться, що місією сучасного університету на етапі реформування вищої освіти є не лише забезпечення якості професійної підготовки педагогів, але й створення сприятливого освітнього середовища для розвитку їх соціальної зрілості. У ракурсі проблематики дослідження освітнє середовище трактується як сукупність конкретних умов для розвитку і діяльності всіх суб'єктів освітнього процесу: студентів і викладачів. Сприятливе освітнє середовище покликане розкривати і розвивати особистісні ресурси майбутнього педагога, що тлумачаться як чинники благополуччя і продуктивності професійного навчання студента / професійної діяльності викладача. Важливим показником позитивного функціонування викладача є здатність встановлювати міжособистісні взаємини з студентами. Створення освітнього середовища системоутворюючим елементом якого є суб'єкт-суб'єктна взаємодія у процесі продуктивної діяльності всіх учасників освітнього процесу уможливорює становлення соціально зрілої особистості майбутнього педагога.

Ключові слова: освітнє середовище, соціальна зрілість, майбутній педагог, особистісний потенціал суб'єкта освітнього процесу, психологічне благополуччя особистості педагога.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Серед основних стратегічних напрямів сучасної модернізації вітчизняної вищої освіти називають запровадження механізмів гарантування якості вищої освіти та упровадження нової освітньої політики, закладеної Законом України «Про вищу освіту» (2014 р.), орієнтованої на інституційну автономію і розвиток закладів вищої освіти [1, с. 117-118].

Необхідним кроком у забезпечення якості вищої освіти є удосконалення освітньо-професійної підготовки майбутніх фахівців, яке можливо завдяки упровадженню інновацій не лише в управлінні закладом вищої освіти, але й до організації освітнього процесу, його моделюванню на основі компетентнісного і особистісно-орієнтованих підходів; індивідуалізації навчання, що вмотивовує до розроблення індивідуальних

траєкторій навчання студентів та ін. Від сучасного університету вимагається створення такого сприятливого, безпечного освітнього середовища, що гарантує не лише якість професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема й педагогів, але розвиток їх соціальної зрілості – процесу розкриття й розвитку їх особистого потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Вивчення питання створення сприятливого і безпечного освітнього середовища для розвитку особистості суб’єктів навчального процесу набуло на теперішній час найбільшої актуальності (І. Арендачук, Н. Башмакова, В. Бондар, Ю. Васюк, Л. Ващенко, Р. Олексенко, Л. Петько, В. Слободчиков, В. Ясвін та ін.). Це пов’язано, беззаперечно, з новим етапом у розвитку суспільства (К-суспільства), змінами його вимог до професійної підготовки майбутніх фахівців. Проблема особистісного ресурсу людини розкривається у працях психологічного і соціологічного спрямування, у ракурсі взаємодії людини і соціального середовища. Особистісні ресурси у більшості досліджень розглядаються у світлі теорії психологічного стресу як внутрішні і зовнішні сили, що задіє людина у стресових життєвих ситуаціях (І. Базаркіна, Н. Водоп’янова, С. Дружилов, С. Калашнікова, Л. Куліков, К. Муздибаєв, В. Новгородська, В. Олефір, Н. Родіна, С. Хобфол та ін.). Різноманітні аспекти такого феномену як «соціальна зрілість» висвітлені у працях психологічного і педагогічного спрямування (К. Абульханова-Славська, І. Бех, Є. Головаха, О. Каменєва, К. Канішевська, Т. Комар, О. Михайлов, Г. Олпорт, В. Радул та ін.). Проте, не зважаючи на значну кількість проведених досліджень, все ж такі поза увагою залишаються питання щодо ролі освітнього середовища сучасного університету у розвитку соціальної зрілості майбутнього педагога.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є розкриття значення освітнього середовища університету в розвитку соціальної зрілості майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ефективність реформаційних процесів у вищій освіті можливо завдяки консолідації всіх зацікавлених у цьому сторін (стейкхолдерів), зокрема й самих суб’єктів освітнього процесу університету. Не можемо не погодитися з твердженням, згідно якого покликання освіти полягає не стільки в професійній підготовці, і навіть не в підготовці до життя в цілому, а в тому, щоб допомогти людині поліпшити світ і себе в цьому світі [2, с. 6]. У такому ракурсі місію сучасного університету вбачаємо у створенні комфортного освітнього середовища для особистісного і професійного розвитку суб’єктів освітнього процесу.

Відповідно до результатів теоретичного аналізу наукових джерел дослідниками вивчається освітнє середовище різних закладів освіти (зокрема, загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих), а також структурні компоненти освітнього середовища. Привертає увагу й класифікація моделей освітніх середовищ, презентована Л. Петько, яка, на думку автора, уможлиблює на єдиній концептуальній основі створювати та розгалужувати освітні середовища: особистісно-розвивальні; комунікативно-орієнтовані; антрополого-психологічні (міжособистісна взаємодія у діяльності; у процесі навчально-виховної взаємодії); психодидактичні; еко-психологічні, природовідповідні, соціокультурні, професійно-практичні, інформаційно-технологічні, конструктивістські, мобільні [3, с. 113].

У ракурсі нашого дослідження ми дотримуємося положень дослідників, відповідно до яких «... середовище віддзеркалює взаємозв'язок умов, які забезпечують розвиток конкретної людини, але в цьому випадку передбачена не лише її присутність у середовищі, а й взаємовплив, взаємодія оточення із суб'єктом». А отже під освітнім середовищем науковці розуміють спеціально змодельовані місце й умови, які забезпечують різноманітні варіанти вибору оптимальної траєкторії формування і розвитку особистості [4, с. 129-130].

З огляду на все вищезазначене, освітнє середовище трактується нами як сукупність конкретних умов для розвитку і діяльності суб'єктів освітнього процесу, зокрема для розкриття й розвитку особистісного ресурсу майбутніх педагогів. Проте, зауважимо, що освітнє середовище університету є інтеграцією соціального і педагогічного середовища. Оскільки особистість залучається не лише до освітнього процесу, але й до системи соціальних відносин, засвоєння соціальних норм і правил. І таке положення стосується не лише студентів – здобувачів різних рівнів вищої освіти, але й викладачів. Оскільки, як зазначають дослідники лише психологічно благополучний викладач є тією ключовою постаттю у забезпеченні умов для професійного і особистісного зростання майбутніх фахівців в університеті.

У сучасній науці присутні різні підходи до трактування поняття «психологічного благополуччя особистості». З огляду на проблематику дослідження, вважаємо доречним звернутися до підходу, згідно якого психологічне благополуччя особистості розглядають як результат її позитивного функціонування. З огляду на це, маркерами психологічного благополуччя особистості називають: позитивні взаємини з оточуючими, управління середовищем, автономія, осмисленість цілей у житті, особистісне зростання й саморозвиток [5].

Згідно результатів досліджень С. Мінюрової і І. Заусенко, під психологічним благополуччям особистості педагога слід розуміти переживання задоволеності власним життям як результату позитивного

функціонування, досягнутого за допомогою особистісного саморозвитку. Показниками, що забезпечують вибір позитивного функціонування у професії, є якості особистості педагога в континуумі «мотивуючі-стабілізуючі». Отже, згідно тверджень дослідників, досягнення психологічного благополуччя вимагає від особистості активної систематичної роботи, спрямованої на саморозвиток, що забезпечує формування особистісних якостей, які підтримують стабільність її позитивного функціонування [6, с. 96].

Оволодіння освітньо-професійною програмою характеризується формуванням у майбутнього фахівця необхідних предметних і ключових компетентностей, що, беззаперечно, вимагає від студентів залучення необхідних для цього особистісних ресурсів. Однак повинен відбуватися й зворотній процес – відновлення, примноження і перерозподіл ресурсів відповідно до особистісних цінностей і цілей студента.

Особистісні ресурси слід розглядати як чинники благополуччя і продуктивності професійного навчання студента / професійної діяльності викладача. Важливим показником позитивного функціонування викладача є здатність встановлювати міжособистісні взаємини з представниками університетської спільноти, зокрема студентами. Так самопоказником психологічного благополуччя студента у процесі здобуття професійної підготовки в університеті є задоволеність міжособистісними взаєминами з представниками студентської аудиторії, викладачами [7].

З огляду на вище зазначене, одним зі стратегічних напрямів діяльності сучасного університету є не лише забезпечення професійної підготовки майбутнього педагога, але й, як зазначає у своїй праці Х. Шишкіна, «... створення умов, необхідних для максимально повного розкриття їх внутрішнього потенціалу, спрямування їх на шлях реалізації і самоактуалізації, побудову ними адекватного індивідуального стилю життя і діяльності, становлення їх як зрілих, готових до подолання життєвих труднощів особистостей» [8, с 38]. А отже мова йдеться про соціальну зрілість майбутнього фахівця.

Зауважимо, що змістове поле такої категорії як «соціальна зрілість» вивчається представниками різних галузей знань (філософія, соціологія, психологія, педагогіка, акмеологія). Більшість дослідників сходяться на думці, що соціальна зрілість – це інтегративна якість особистості. Проте підходи науковців щодо її змістового наповнення і компонентів різняться: міра особистої незалежності та відповідальності; терпимість або толерантність, саморозвиток та самоактуалізація, відповідальність і позитивне мислення; особиста адекватність, міжособистісна адекватність і суспільна адекватність; соціальні знання, соціальний досвід і соціальна відповідальність; певні стани особистості; соціальна відповідальність, соціальна активність, колективізм, професіоналізм, орієнтація на духовні цінності, дисциплінованість, креативність, самостійність та ін.

У своєму дослідженні ми підтримуємо думку В. Радула, відповідно до якої соціальна зрілість – це процес розкриття та розвитку потенційних можливостей особистості, що гарантує сформованість таких якостей індивіда, що мають суттєвий вплив на саморегуляцію його поведінки. Вона виявляється у соціальній активності, соціальному самовизначенні, соціальній відповідальності [9].

Проте зауважимо, що соціальну зрілість майбутнього педагога також слід розглядати як сукупність властивостей особистості, що уможлиблюють побудову продуктивної взаємодії з усіма суб'єктами освітнього процесу. Соціально зрілий педагог характеризується здатністю до професійно-педагогічної самореалізації.

Розвиток соціальної зрілості майбутнього педагога можливий завдяки організації освітнього процесу в університеті на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача і студента. Створення освітнього середовища системоутворюючим елементом якого є суб'єкт-суб'єктна взаємодія у процесі продуктивної діяльності всіх учасників освітнього процесу уможлиблює становлення соціально зрілої особистості. Мова йдеться про ділову підтримку у проектуванні особистої траєкторії навчання студента, обов'язкове відзначення його успіхів у засвоєнні освітньої програми, допомога у оволодінні певними знаннями і вміннями. Використання викладачем в освітньому процесі традиційних й інноваційних методів, різноманітних форм навчання дозволяє студентові – майбутньому педагогові не лише розкрити і задіяти свої внутрішні особистісні ресурси, але й надати орієнтир для подальшого їх розвитку і примноження, а отже досягнення соціальної зрілості.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підсумуємо: реформування вищої освіти передбачає її перехід на новий якісний рівень, що вимагає удосконалення не лише систему управління закладами вищої освіти, але й суттєвих змін в організації освітнього процесу, зокрема упровадження інновацій і інформаційно-комунікаційних технологій. Серед стратегічних напрямів діяльності сучасних університетів є створення сприятливого освітнього середовища як сукупності умов для розкриття і розвитку особистісних ресурсів майбутніх педагогів, а отже становлення їх соціальної зрілості. Освітнє середовище університету покликане також формувати корпоративну культуру майбутніх педагогів. Зважаючи на це, подальшими перспективами наукових розвідок вбачаємо вивчення питання щодо рівня сформованості корпоративної культури майбутніх педагогів як показника їх соціальної зрілості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку в Україні / Нац. акад. пед. наук України : [редкол.: В. Г. Кремень (голова),

- В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. – Київ : Педагогічна думка, 2016. – 448 с.
2. Самчук З. М. Причинно-наслідкові зв'язки світоглядної зрілості та якісної освіти // Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду гуманізації вищої освіти як засобу забезпечення її якості (частина I): препринт (аналітичні матеріали) / [авт.: О. І. Бульвінська, М. В. Гриценко, В. І. Рябченко, З. М. Самчук, Л. М. Червона]; за ред. З. Ф. Самчука, М. В. Гриценко. – Київ : ІВО НАПН України, 2015. – С. 4-111.
 3. Петько Л. В. Педагогічна сутність у визначенні поняття «освітнє середовище» / Л. В. Петько // Гуманітарний Вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2014. – Вип. 34. – С. 109-118.
 4. Олексенко Р. І. Особистість в освітньому середовищі, яке динамічно трансформується / О. Р. Ілексенко, Ю. А. Васюк // Філософські обрії. – 2017. – № 37. – С. 124-135.
 5. Ryff C. D. The Structure of Psychological Well-Being Revisited / Ryff C. D., Keyes C. L. M. // Journal of Personality and Social Psychology. – 1995. – Vol. 69. – № 4. – PP. 719-727.
 6. Минюрова С. А. Личностные детерминанты психологического благополучия педагога / С. А. Минюрова, И. В. Заусенко // Педагогическое образование в России. – 2013. – № 1. – С. 94-101.
 7. Гнезділова К. М. Розвиток особистісного ресурсу магістрантів у професійному навчанні в умовах класичного університету / К. М. Гнезділова // Молодь і ринок : щомісячний науково-педагогічний журнал. – Дрогобич: Дрогобицький державний педагогічний університет імені І. Франка. – 2015. – № 8 (127). – С. 42-46.
 8. Шишкіна Х. Ю. Інформаційна позиція як чинник соціальнопсихологічної зрілості студентів : дис. на здобуття наук. ступеня кандидата психологічних наук : 19.00.07 / Христина Юрійвна Шишкіна.–Острог: Нац. ун-т «Острозька академія», 2013. – 197 с.
 9. Радул В. В. Соціальна зрілість особистості вчителя: фактори формування / В. В. Радул. – К. : Вища школа, 2008. – 240 с.

ГНЕЗДИЛОВА Кира

доктор педагогических наук, профессор, профессор кафедры педагогики высшей школы и образовательного менеджмента, Черкасский национальный университет имени Б. Хмельницкого (г. Черкассы, Украина),

бульвар Шевченко, 81, г. Черкассы, 18031

E-mail: kiragnez@gmail.com

РОЛЬ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ УНИВЕРСИТЕТА В РАЗВИТИИ СОЦИАЛЬНОЙ ЗРЕЛОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

В статье акцентируется внимание автора на значении образовательной среды университета в развитии социальной зрелости будущего педагога. Автором доказывается, что миссией современного университета на этапе реформирования высшего образования является не только обеспечение качества профессиональной подготовки педагогов, но и создание благоприятной образовательной среды для развития их социальной зрелости. В ракурсе проблематики исследования образовательная среда раскрывается как совокупность конкретных условий для развития и деятельности всех субъектов образовательного процесса: студентов и преподавателей. Благоприятная образовательная среда призвана раскрывать и развивать личностные ресурсы будущего педагога, которые трактуются как факторы благополучия и производительности профессионального обучения студента и профессиональной деятельности преподавателя. Важным показателем положительного функционирования преподавателя является способность устанавливать межличностные взаимоотношения со студентами. Создание образовательной среды, системообразующим элементом которой является субъект-субъектное взаимодействие в процессе продуктивной деятельности всех участников образовательного процесса, позволяет достигнуть становления социально зрелой личности будущего педагога.

***Ключевые слова:** образовательная среда, социальная зрелость, будущий педагог, личностный потенциал субъекта образовательного процесса, психологическое благополучие личности педагога.*

GNEZDILOVA Kira

Doctor of Science (Pedagogical Sciences), Professor at the Department of Pedagogy of Higher Education and Educational Management, Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy

Shevchenko boulevard, 81, Cherkassy, 18031, Ukraine

E-mail: kiragnez@gmail.com

THE ROLE OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF THE UNIVERSITY IN THE DEVELOPMENT OF SOCIAL MATURITY OF FUTURE TEACHERS

Summary. The article reveals the importance of the educational environment of university in developing the social maturity of future teachers. The author argues that the mission of a modern university at the stage of reforming higher education is not only to ensure the quality of teacher training, but also to create the favorable educational environment for the development of their social maturity. From the perspective of research issues, the educational environment is seen as a set of specific conditions for the development and

operation of all subjects of the educational process: students and teachers. Favorable educational environment is intended to disclose and develop personal resources of the future teacher, interpreted as factors of well-being and productivity of the student's professional training / professional activity of the teacher. An important indicator of the positive functioning of the teacher is the ability to establish interpersonal relationships with students. The development of the educational environment based on subject-subject interaction between all participants of the educational process, makes it possible for the future teacher to become a socially mature person.

Key words: educational environment, social maturity, future teacher, personal potential of the subject of educational process, psychological well-being of the teacher.

Abstract. Introduction. The necessary step in ensuring the quality of higher education is to improve the professional training of future specialists, which is possible due to: introduction of innovations not only in the management of the institution of higher education, but also in organizing the educational process; modeling the educational process on the basis of competent and person-oriented approaches; individualization of training, which encourages the development of individual approaches in student learning, etc. The modern university needs to create a favorable educational environment, which guarantees both – the quality of professional training of future specialists, in particular teachers, and the development of their social maturity – the process of disclosure and development of their personal potential.

Analysis of publications. The study of the issue of creating the favorable and safe educational environment for the individual development of the members of educational process has recently become of primary importance. The problem of human personal resource is disclosed in the works on Psychology and Sociology, in the perspective of interaction between a man and social environment. Various aspects of the phenomenon of “social maturity” are viewed in the works on Psychology and Pedagogy.

Purpose. The purpose of the study is to reveal the importance of the educational environment of the university in the development of social maturity of future teachers.

Results. The effectiveness of the reform processes in higher education is possible due to the consolidation of all stakeholders, in particular, the subjects of the educational process in the university. The mission of the modern university is to create a comfortable educational environment for the personal and professional development of the subjects of the educational process. Educational environment is understood as a set of specific conditions for the development and operation of all subjects of the educational process. It contributes to the disclosure and development of the personal resources of all subjects of the educational process: students and teachers. Only a psychologically reliable and successful teacher can be the key figure in ensuring the conditions for

professional and personal growth of future specialists at the university. Personality resources should be considered as factors of well-being and productivity for professional training of the student / professional activity of the teacher. An important indicator of the positive and useful functioning of the teacher is the ability to establish interpersonal relationships with students. The social maturity of the future teacher should be regarded as a set of personality traits that make it possible to construct a productive interaction with all subjects in the educational process. A socially mature teacher is characterized by the ability to professional fulfillment. The development of the educational environment based on subject-subject interaction between all participants of the educational process, makes it possible for the future teacher to become a socially mature person.

Conclusion. The reforms of higher education mean its transition to a new quality level, which requires improvement of the management system of institutions of higher education, as well as significant changes in the organization of the educational process, in particular the introduction of innovations and active ICT implementation. The strategic directions of the modern universities activity include the creation of a supportive educational environment being the combination of conditions for the disclosure and development of personal resources of future teachers, and therefore the formation of their social maturity. The educational environment of the university is also designed to form a corporate culture of future educators. In view of this, the further prospect of scientific research is the study of the issue of the formation level of corporate culture of future teachers as an indicator of their social maturity.

REFERENCES

1. Kremin, V. G. (2016). *National report on the state and prospects of education in Ukraine*. Kyiv : Pedahohichna dumka (in Ukr.)
2. Samchuk, Z. M. (2015) *Causal and consequential connections of world-view maturity and quality education*. Kyiv : IVO NAPN Ukrainy (in Ukr.)
3. Petko, L.V. (2014) Pedagogical essence in defining the notion of "educational environment". *Humanitarnyi Visnyk DVNZ «Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Hryhoriia Skovorody» (Humanitarian Bulletin of the State Higher Educational Institution "Pereiaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University named after Gregory Skovoroda")*. 34, 109-118 (in Ukr.)
4. Oleksenko, R.I. & Vasyuk Yu.A. (2017) Personality in the educational environment, which is dynamically transformed. *Filosofski obrii (Philosophical horizons)*. 37. 124-135 (in Ukr.)
5. Ryff, C. D. & Keyes, C. L. M. (1995) The Structure of Psychological Well-Being Revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*. Vol. 69. 4. 719-727.

6. Minyurova, S. A. & Zausenko, I. V (2013) Personal determinants of psychological well-being of a teacher. *Pedagogicheskoye obrazovaniye v Rossii (Pedagogical education in Russia)*. 1, 94-101 (in Russ.).
7. Gnezdilova, K. M. (2015) The development of personal resource of master students in professional training in traditional university. *Молодь і ринок (Youth & market)*.8 (127), 42-46 (in Ukr.)
8. Shishkina, H. Yu. (2013) *Informational position as a factor of student sociopsychological maturity*. Ostroh: Nats. un-t «Ostrozka akademiia» (in Ukr.)
9. Radul, V.V. (2008) *Social maturity of the teacher's personality: factors of formation*. Kyiv : Vyshcha shkola (in Ukr.)

© Гнезділова К., 2018